

Makale Türü: Araştırma

Geliş Tarihi: 27.04.2020

Kabul Tarihi: 09.06.2020

MALATYA TARİHİ SÜRECİNDE ŞÜRE-İLİ NÂHIYESİNİN TEŞKİLİ

Ramazan BAYRAK* - Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİLGİN**

Öz

Fırat nehrinin doğal bir sınır oluşturduğu Anadolu yarımadasının doğusunda bulunan Malatya, sahip olduğu bu coğrafi konumuyla eski çağlardan süregelen stratejik önemi haiz bir kenttir. Roma-Sasani savaşlarının akabinde VII. yüzyılda başlayan İslâm-Bizans mücadelesinde büyük bir tahribata uğrayan Malatya ve çevresi Sugur merkezi olarak jeostratejik önemini devam ettirmiştir. Malazgirt Zaferi sonrası oluşan siyasî boşluktan istifade eden Bizans'ın eski komutanı Phileratos Brachamios'un hâkimiyet sahasındaki Malatya, 1102'de Danişmend Beyi Gümüştekin Ahmet Gazi tarafından fethedilmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye Selçuklu Devleti ile Danişmend ve Artuklu Beyliklerinin mücadele sahasında kalan Malatya ve çevresindeki kalıcı Selçuklu hâkimiyeti 1178'de Sultan II. Kılıçarslan tarafından sağlanmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1243'teki Köseadağı Savaşı'yla başlayan inkıraz sürecinde Malatya İlhanlı valilerince yönetilmeye başlanmış ve 1361'de Memlük hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı Devleti tarafından ilk kez 1399'da ele geçirilen Malatya, yaşanan Timur felaketi sonrasında tekrar Memlük'a tabi Dulkadir Beyliği'ne bağlı kalmıştır. Mercidabık Savaşı öncesi 1515'te Osmanlı Devleti tarafından Malatya ve çevresi ilhâk edilmiştir. Osmanlı idarî sistemi içinde sancak konumunda olan Malatya'ya bağlı Gerger ve Kâhta, ilk yıllarda müstakil livalar olarak teşkil edilmiş olmakla birlikte Kanuni Sultan Süleyman döneminde doğrudan Malatya sancağına bağlanmıştır. Şüre-ili nâhiyesine ait ulaşılan en erken tarihli bilgiler 1519 yılına ait tapu tahrir defterinde mevcuttur.

Anahtar kelimeler: Malatya, Şüre, Keferdiz, Claudia.

The Organization Of The Şure-Province District In The History Of Malatya

Abstract

Malatya, located to the east of the Anatolian peninsula where the Euphrates river forms a natural border, is a city that has strategic importance from ancient times with its geographical location. After the Roman-Sassanid wars, Malat-

* İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

** İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

ya and its surroundings, which were destroyed during the Islamic-Byzantine struggle that started in the 7th century, continued its geo-strategic importance as the center of Sugur. Malatya was conquered by Danişmend Bey Gümüştekin Ahmet Gazi in 1102 in the domination of Phileratos Brachamios, the former commander of the Byzantine, who benefited from the political vacuum formed after the Malazgirt victory. From this date, Turkey Seljuk Empire and the Artuqid & Danişmend struggle of the principality of Malatya and around the permanent sovereignty of the Seljuk Empire is provided by Sultan Kilicarslan the 2 in 1178. With the start of Kosedag war, their downfall started to begin. Turkey began to be managed by the Malatya-Ilhanli governors and came under the Mamluk domination in 1361. Malatya, which was seized by the Ottoman Empire for the first time in 1399, was adhered to the Dulkadir to Principality subject to Mamluk after the Timur disaster. Before the Mercedabak War, Malatya and its surroundings were annexed by the Ottoman Empire in 1515. Although Gerger and Kâhta, which are the sanjaks in the Ottoman administrative system, were formed as detached flags in the early years, they were directly connected to the Malatya sanjak during the period of Suleiman the Magnificent. Early dated information obtained from the Şüre province district is available in the land registry book of 1519.

Keywords: Malatya, Şüre, Keferdiz, Claudia.

Giriş

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünde yer alan Malatya, Güneydoğu Torosların batı kısmını oluşturan yüksek sıradağların kuzeyinde ova üzerine kuruludur. Eski çağlarda Küçük Asya olarak adlandırılan Anadolu yarımadasının¹ Fırat nehri ile ayrılan bölümünün batı yakasında yer alan Malatya; doğudan Elazığ, kuzeyden Erzincan ve Sivas, batıdan Kahramanmaraş, güneyden Adıyaman, güneydoğudan Diyarbakır illeri ile çevrilidir.²

Malatya ve çevresi sahip olduğu coğrafi konumuyla antik çağlara kadar uzanan eski bir yerleşim yeridir.³ Yeryüzü şekilleri ve iklim özellikleri itibarıyla tarih boyunca önemli ticaret yollarının geçiş güzergâhında yer almıştır.⁴ Roma İmparatoru Tiberius (M.Ö. 42 - M.S. 17)'ün M.Ö. 30'da Malatya'yı ele geçirmesiyle bölgedeki Pontus hâkimiyeti son bulmuş ve artık bu şehir Roma İmparatorluğu'nun Doğu'ya yapacağı seferler için bir garnizon olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁵ İmparator Titus (M.S. 79-81) döneminde Fulminata Lejyonu'nun⁶ merkez üssü yapılan Malatya, Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırında önemini arttıran bir hudut şehri olmuştur.

¹ Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara 2019, s. 3.

² Faik Sağlam vd., *Malatya Kent Rehberi*, Ed. Faik Sağlam, T.C. Malatya Valiliği KUDEB, İstanbul 2013, s. 7.

³ Sebahattin Ağaladağ, *Eski Çağlardan Bizans Dönemine Kadar Malatya Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 1988, s. 93; Şerif Başta, "Orta Çağ'da Malatya'nın Jeopolitik Durumu", *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. Oktay Aslanapa'ya Armağan*, XXX / 1-2, Ankara 1995, s. 55-62.

⁴ William M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s. 47.

⁵ Murat Zengin, *XIV. Yüzyılda Malatya*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2015, s. 3.

⁶ Ernst Honigmann, "Malatya", *Encyclopedia of Islam (Second Edition)*, C. VI, London 1991, s. 230-231.

Bölge Bizans-Sasani savaşları sırasında M.S. 575 yılından itibaren bu iki devletin mücadele sahası içinde kalmıştır.⁷ M.S. 638'de İslâm-Bizans mücadelesine sahne olan Malatya; Halife Hz. Ömer'in ordu komutanlarından Habib b. Mesleme tarafından cizyeye bağlanmış ancak bu ilk İslâm hâkimiyeti kısa sürmüştür. Bizans İmparatoru Herakleios Malatya'da Arap hâkimiyetini engellemek adına şehir surlarını yıktırıştır. Muâviye'nin Şam ve el-Cezîre valiliği döneminde Emevî komutanı Habib b. Mesleme tarafından 659'da tekrar fethedilmiştir.⁸ Ancak bu durum süreklilik kazanmamış, Malatya ve çevresi İslâm-Bizans mücadelesinde sürekli el değiştirerek iki taraf için de önemini muhafaza eden bir hudut şehri olma hüviyetini sürdürmüştür.⁹

Emeviler Devleti döneminde Bizans'a karşı savaşan İslâm ordularına üs vazifesi gören Malatya, Abbâsî Devleti'nin (750-1258) kurulduğu yılların başında Bizans İmparatoru V. Konstantinos (741-775) tarafından 751'de zapt edilerek baştan aşağı yıkılıp yıkılmıştır.¹⁰ Halkın bir kısmı el-Cezîre'ye çekilmiş bir kısmı da İstanbul'a tehcir edilmiştir.¹¹ İmparator ayrıca Fırat kıyısında müstahkem bir kale olan *Kalûziye (Kalevziye) Kalesi*'ni de yıktırıştır.¹² Abbâsîlerin el-Cezîre Valisi Abdülvehhab b. İbrahim ve Hasan b. Kahtabe önderliğindeki Abbâsî ordusu 758 yılında Malatya'yı tekrar ele geçirmiştir. Şehirde bir cami yapılarak imar faaliyetine başlanmıştır.¹³

Halife Harun er-Reşid (786-803) devrinde eyalet sisteminde yapılan düzenlemeler neticesinde Abbâsî Devleti ile Bizans Devleti arasındaki sınır bölgeleri el-Âvâsım adı altında yeni bir idarî yapıya dönüştürülmüştür.¹⁴ X. yüzyılın başlarında Abbâsîler, Anadolu'da zayıflamaya başlayınca harekete geçen Bizans 925 yılında Malatya'yı tekrar almıştır.¹⁵ Bizans'ın üç imparatoru II. Romanos (960-963), II. Nikephoros Phokas (963-969) ve Ioannes Çimiskes (969-976) devirlerindeki on altı yıllık süreçte Bizans Devleti, Suriye ve el-Cezîre bölgesini Arapların elinden almayı başarmıştır.¹⁶ Tahribata uğramış olan Malatya'da yeni bir iskâna girişmiş fakat Arap akınlarından korkan Bizans halkı buna razı olmamıştır.¹⁷ İmparator Suriye'den getirttiği Yakubileri; Malatya'yı, Hanzit

⁷ Göknur Gögebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560)*, Malatya 2002, s. 10.

⁸ Belâzurî, *Fütuhu'l-Bıldan*, Çev. Mustafa Fayda, Ankara 2002, s. 266.

⁹ Göknur Gögebakan, "Malatya", *DİA*, C. XVII, İstanbul 2003, s. 469; Gögebakan, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁰ Ernst Honigman, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s. 55; Nejat Göyünç, *Malatya'dan Görüş*, İstanbul 1985, s. 7.

¹¹ Belâzurî, *a.g.e.*, s. 266; Tahsin Yücel, "Malatya", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXIII, Ankara 1976, s. 210.

¹² Belâzurî, *a.g.e.*, s. 268; Ernst Honigmann, "Kalevziye", *İ.A.*, C. VI, İstanbul 1977, s. 130-131; Ebû'l-Ferec İbû'l-İbri, *Târihu Muhtasari'd-Düvel*, Çev. Şerafeddin Yaltkaya, Ankara 2011, s. 30; Kaynaklarda ismi Hısn-ı Kalavdiyye, Kalevziye, Kalavziya, Kalozya, Claudia olarak geçen bu coğrafya adı ve kalesi araştırma sahamızın içinde yer alması hasebiyle ayrı bir öneme şayandır. Bkz. s. 10-11-12.

¹³ Belâzurî, *a.g.e.*, s. 269; Zengin, *a.g.t.*, s. 5.

¹⁴ Hakkı Dursun Yıldız, *Makaleler*, Haz. E. Semih Yalçın-Selçuk Duman, C. II, Ankara 2006, s. 391 vd.

¹⁵ Zengin, *a.g.t.*, s. 8.

¹⁶ Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. I, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1950, s. 261-266.

¹⁷ Ernst Honigmann, "Malatya İslam Devri", *İ.A.*, C. XII, İstanbul 1970, s. 234.

bölgesini ve derbentleri nüfuslandırmaları karşılığında takibata uğratmayacağı sözünü vererek bölgeye iskân ettirmiştir. 1100'e doğru Malatya ve civarında 53 kilise ve eli silah tutabilecek 60.000 Hristiyan olduğu tespit edilmiştir.¹⁸

Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey (1040-1063) zamanında 1044 yılında Türkler Bizans'ın içinde bulunduğu iç karışıklıktan istifade ederek Malatya'ya akınlar düzenlemişlerdir.¹⁹ 1058 yılında Selçuklu komutanı Dinar Bey öncülüğündeki Türk kuvvetleri şehri yağmalamıştır.²⁰ Bizans İmparatoru X. Dukas (1059-1067) Türk akınları neticesinde tahribata uğrayan Malatya'yı imar ettirmişse de bölgeye yönelik Türk akınları devam ederek Kayseri'ye kadar uzanmıştır.²¹ Malazgirt Savaşı'ndan sonra yörede oluşan istikrarsızlıktan faydalanan Bizanslı komutan Phileratos Brachamios'un bölgede hâkimiyet kurduğu²² ve Maraş'tan Malatya'ya kadarki bölgeye Ermenileri yerleştirerek Selçukluları güneyden ve doğudan kuşatan bir Ermeni Beyliği tesis etmeye çalıştığı görülmektedir.²³

1092'de Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçen Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın oğlu Kılıçarslan 1095'te Malatya'yı muhasara etmiş fakat Haçlı ordusunun İznik'te belirmesiyle geri çekilmek durumunda kalmıştır.²⁴ Bizans Valisi Ermeni Gabriel'in zulmünden bıkan Malatya halkı, 18 Eylül 1102'de Danişmend Beyi Gümüştekin Ahmed Gazi tarafından şehrin fethedilişini sevinçle karşılamıştır.²⁵ Selçuklular ile Danişmendliler arasındaki mücadele sahasında kalan Malatya'yı, 2 Eylül 1106'da Gümüştekin Ahmed Gazi'nin oğlu Yağsıyan I. Kılıçarslan'a teslim etmek mecburiyetinde kalmıştır.²⁶ I. Kılıçarslan'ın 1107'de Emir Çavlı'ya yenilip Habur Nehri'nde boğularak vefat etmesinin ardından oğlu Tuğrul Arslan Malatya'da babasının yerine geçse de annesi Ayşe Hatun idareyi eline alarak Harput hâkimi Belek Gazi'yle 1113'te evlenmesinden dolayı Malatya Artuklu idaresine geçmiştir.²⁷ 1124'te tekrar Danişmendlilerin eline geçen Malatya; Artuklu, Danişmendli, Türkiye Selçukluları, Bizans ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun mücadele sahası içerisinde yer almıştır. Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan 25 Ekim 1178'de Malatya'yı ele geçirerek 54 yıldan beri süregelen Danişmendli hâkimiyetine son vermiş ve

¹⁸ Honigmann, "a.g.m.", s. 234-235.

¹⁹ İlhan Türkmen, "Tahrir Kayıtlarına Göre XVI. Yüzyılda Malatya'da Ermeni Nüfusu", *Gazi Akademik Bakış*, C. VIII, S. 16, Ankara 2015, s. 260.

²⁰ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçeye Çeviren Hrant D. Andreasyan, Ankara 2019, s. 107-108; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2018, s. 49.

²¹ Ali Sevim, *Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleyman Şah*, Ankara 1990, s. 10; M. Halil Yinanç, *Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 26.

²² Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekayinamesi II (1042-1195)*, Neşr. Hrant D. Andreasyan, Basilmamış Nüsha, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi, Nr: 956, İstanbul 1944, s. 30-32.

²³ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 30; Gögebakan, *a.g.e.*, s. 13.

²⁴ Ömer Tokuş, "Fetihten Danişmendlilere Kadar Malatya", *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu*, C. II, Kahramanmaraş 2016, s. 156.

²⁵ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 47; Osman Turan, *a.g.e.*, s. 170.

²⁶ Gregory Abû'l Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, C. II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1950, s. 345; Mükrimin Halil Yinanç, "Danişmendliler", *İ.A.*, C. III, İstanbul 1993, s. 469.

²⁷ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 42-43, 60; Tokuş, "a.g.m.", s. 157.

buradaki Selçuklu egemenliğini kalıcı kılmıştır.²⁸ Selçuklular döneminde iktisadi, sosyal ve kültürel yönden önemli bir merkez²⁹ durumuna gelen Malatya birçok Arap ve İran asıllı ilim adamına ev sahipliği yapmıştır.³⁰

Malazgirt zaferini müteakip Türkistan coğrafyasından Anadolu'ya akmaya başlayan Türk nüfusu, Moğol istilâsının büyümesiyle beraber tekrar hız kazanmıştır. Milyonluk İslam şehirlerini yok eden Moğol istilâsı, büyük bir nüfus kütlelerini Anadolu'ya doğru zorlamış ve sevk etmiştir.³¹ Moğol zulmünden kaçarak batıya ilerleyen Oğuz kitlelerinin Malatya'nın da içinde bulunduğu coğrafyaya yerleştirildikleri görülmektedir.³² Selçuklu hizmetine girmiş olan Harezmlî komutan Kayır Han'ın Saadeddin Köpek tarafından 1237'de ortadan kaldırılmasıyla,³³ Harezmlî unsurların bölgede başlattıkları huzursuzluklar³⁴ ve akabinde 1 Ağustos 1240'ta Malatya bölgesinde çıkan Babaî ayaklanmasının³⁵ yıpratıcı sonucundan faydalanan Moğollar, 1243'te Köseadağı Savaşıyla Türkiye Selçuklu Devleti'ni yenilgiye uğratmışlardır. Malatya 1244'te Yasavur Noyan'ın eline geçmiş ve 1258'de Baycu Noyan tarafından tahrip edilmiştir.³⁶ Bu tarihten itibaren yarım asır boyunca İlhanlı valilerince yönetilen Malatya, 1338'de İlhanlı Devleti'nin yıkılışıyla birlikte Memlûk Devleti ile Dulkadiroğulları Beyliği arasındaki mücadele sahasında kalmış³⁷ ve 1361 yılında Memlûk hâkimiyeti altına girmiştir.³⁸

Dulkadirli Selvi Bey'in ölümüyle başlayan beylik mücadelesinde Kahire'den menşur alan Sadaka Bey'in yerine Nasreddin Mehmed Bey'e destek vermek ve Sultan Berkuk'un vefatından oluşan fırsatı değerlendirmek isteyen Yıldırım Bayezid, Ağustos 1399'da Memlûk nüfuz sahasına girerek Malatya, Darende, Divriği ve Elbistan'ı Osmanlı hâkimiyeti altına almıştır.³⁹ 1400 yılında Emir Timur'un bölgeyi işgal etmesiyle buradaki Osmanlı hâkimiyeti ortadan kalkmıştır. Daha sonra bölge Osmanlı-Memlûk rekabetinin odak nok-

²⁸ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 251; Ferudun Nâfiz Uzluk, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Ankara 1952, s. 24.

²⁹ Sultan Alaaddin Keykubad Eyyubi Prensesi Melike-i Adile ile Malatya'da yapılan düğünle evlenmiştir. Bkz. Mevlüt Oğuz, *Malatya Tarihi*, İstanbul 2000, s. 132.

³⁰ Göknuur Akçadağ, "Malatya Şehir Adı ve Şehrin Tarihi Süreçleri", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, C. III, S. 9, İstanbul 2016, s. 193; Zengin, *a.g.t.*, s. 191-202.

³¹ Turan, *a.g.e.*, s. 524.

³² M. Halil Yinanç, *Selçuklu Devri I, Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 166-169; Akçadağ, "a.g.m.", s. 193.

³³ İbn Bibi, *El Evamürü'l-Ala'iyye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçuk-Name) II*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1996, s. 23-24.

³⁴ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 39-40; Muammer Gül, "Harezmlî Türklerin Anadolu ve Yakınoğudaki Roller ve Tesirleri", *Bellekten*, C. LXX, S. 257, Ankara 2006, s. 100.

³⁵ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 49-53; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Alt Yapısı Veya hut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul 2011, s. 129 vd.; Hamza Aksüt, *Mezopotamya'dan Anadolu'ya Alevî Erenlerin İlk Savaşı (1240)*, Ankara 2006, s. 17.

³⁶ Gregory Abû'l Farac, *a.g.e.*, s. 544; Akçadağ, "a.g.m.", s. 194; Turan, *a.g.e.*, s. 506.

³⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 11-20; Akçadağ, "a.g.m.", s. 194.

³⁸ Zengin, *a.g.t.*, s. 273.

³⁹ Refet Yinanç, "Dulkadiroğulları", *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 554; Saadetin Baştürk, "Timur'un Ortadoğru-Anadolu Seferleri, Bu Seferlere Karşı Koyma Çabaları ve Sonuçları", *History Studies International Journal of History, Ortadoğru Özel Sayısı*, C. II, Samsun 2010, s. 14.

tası olarak Dulkadir Beyliği'ne bağlı tampon bölge olma konumunu 1516'ya kadar sürdürecektir.

Bu çalışmamızda, geçirmiş olduğu tarihî sürecine kısaca değindiğimiz Malatya ve çevresinin, Osmanlı Devleti'nce ilhak edilmesinden sonra oluşturulan idarî taksimatta Malatya sancağı içerisinde yer alan Kâhta kazasına bağlı Şüre-ili nâhiyesi konu alınmıştır. Günümüzde Malatya'nın Doğanyol ve Pütürge ilçe sınırları içerisinde kalan Şüre-ilinin, tahrir kayıtlarından elde edilen bilgiler doğrultusunda XVI. yüzyıldaki idarî ve sosyal yapısının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Malatya'nın Osmanlı Hâkimiyetine Giriş Süreci

Yıldırım Bayezid, Batı Anadolu'da siyasi birliği tesis etmesinin akabinde yönünü Anadolu'nun doğusuna çevirmiştir. Osmanlının doğuya yönelmesindeki en önemli maksat Anadolu'daki siyasi birliği tamama erdirmektir.⁴⁰ Yıldırım Bayezid 1399'da Malatya'yı Osmanlı topraklarına katmış ve buranın yönetimini Dulkadiroğlu Nasreddin Mehmed Bey'e bırakmıştır. Böylelikle Dulkadiroğulları Beyliği de Osmanlı Devleti'ne tâbi kılınmış oluyordu. Bu süreci yakından takip eden Emir Timur, 1400 senesinde Sivas'ı tahrip ederek, Elbistan ve Malatya'yı işgal etmiştir. Aynı yıl Timur ordusu Kâhta ve civarını da yağmalayarak halkı sindirmek istemiştir.⁴¹ Malatya ve çevresinin idaresini hizmetinde bulunmakta olan Akkoyunlu aşireti reisi Kara Yülük Osman Bey'e⁴² bırakan Emir Timur, aynı yıl Suriye seferine çıkmıştır.⁴³

1402'de yaşanan Timur felaketi sonrası Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında iktidar mücadelesi sürerken; Germiyan, Aydın ve Karaman beyleri de Osmanlılara kaptırdıkları ülkelerini geri alıyorlardı. Oluşan bu fiili durumda Dulkadir Beyi Nasreddin Mehmed Bey de Malatya'nın da içinde bulunduğu bölgeyi hâkimiyet sahasına katmış ve şehzadeler arasında yaşanan mücadelede kızını Çelebi Mehmed'le evlendirerek müstakbel sultana destek olmuştur.⁴⁴

Bu dönemde Malatya ve civarı, Memlûklü hâkimiyetinde valiler tarafından yönetilmeye devam etmiştir. Bölge üzerindeki Osmanlı-Memlûklü rekabetine 1465'te Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Bey de müdahil olmuş, Harput'u alarak Malatya ve Elbistan'ı kuşatmıştır.⁴⁵ Fatih Sultan Mehmed'in desteğiyle Dulkadir Beyliği'nin başına getirilen Alaüddeve Bozkurt Bey; aynı zamanda II. Bayezid'in kayınpederi olmuş⁴⁶ ve Osmanlı-Memlûk çekişmesinde zamanla ikircikli bir siyaset gütmekten geri kalmamıştır.

⁴⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1984, s. 497; Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I*, Çev. Mehmet Harmanca, İstanbul 1982, s. 55.

⁴¹ Nizameddün Şâmi, *Zafername*, Çev. Necati Lugal, Ankara 1987, s. 262.

⁴² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 2019, s. 189.

⁴³ Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriye*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2011, s. 43; Abû Bakr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbakriyya Ak-koynunlu Tarihî*, Çev. Necati Lugal-Faruk Sümer, Ankara 1962, s. 48; Türkmen, *a.g.t.*, s. 261.

⁴⁴ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. I, Yay. Faik Reşit Unat - Mehmed Altay Köymen, Ankara 1957, s. 232; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 47.

⁴⁵ Akçadağ, *a.g.t.*, s. 195.

⁴⁶ Alaüddeve II. Bayezid'in kayınpederi ve Yavuz Sultan Selim'in büyükbabasıdır. Bkz. Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 2016, s. 125.

Memlûklar; 1483 yılında Osmanlı himayesinde bulunan Dulkadiroğlu Beyliği'nin topraklarına yürüyerek Malatya'yı kuşatmışlar, Maraş ve Elbistan'ı tahrip etmişlerdir. Bu sebepten Alâüddeve Bey Osmanlılardan yardım istemiştir.⁴⁷ Bu talebe olumlu karşılık veren Osmanlı Devleti, Yakup Paşa komutasında gönderdiği kuvvetlerle Memlûk kuvvetlerini, 1484'te Elbistan'da hezimete uğratmıştır. Ancak, kaçan Memlûk kuvvetini takip eden Yakup Paşa, Malatya derbendinde pusuya düşürülerek yaralanmış ve kuvvetleri bozguna uğramıştır.⁴⁸ Bu durumdan haberdar olan Alâüddeve Bozkurt Bey yardıma gelmemiş, bu yenilgiyi fırsat bilerek Osmanlı ordugâhını yağmalamıştır.⁴⁹ Osmanlı-Memlûk çatışmasını körükleyerek bu savaştan kazançlı çıkmanın hesabını yapan Alâüddeve ile nihai hesaplaşma torunu Yavuz Sultan Selim devrinde olacaktır.

Dulkadir Beyliği'nin Sonu / Osmanlı Devleti Dönemi

Osmanlı, Safevî ve Memlûk toprakları arasında bulunan Dulkadir Beyliği üzerinde her üç devlet de hâkimiyet kurmanın gayesi içerisinde olmuştur. Osmanlı-Memlûk askerî ve siyasi münasebetlerinin iyi ve kötü oluşunda tesiri büyük olan bu beylik, özellikle Alâüddeve Bozkurt Bey'in son dönemlerinde Memlûk ara mütemayil bir siyaset edinmiştir. Yavuz Sultan Selim Çaldıran seferine çıktığı vakit, Dulkadir Beyi'ni de Kızılbaş ordusuna karşı savaşmak üzere davet etmiş fakat o ilerlemiş yaşını gerekçe göstererek davete icabet etmemiştir.⁵⁰ Bundan da ötesi Osmanlı ordusu Safevî sınırını geçtiği sırada Alâüddeve Bey kuvvetleri, Osmanlı köy ve kasabalarına tecavüz etmiştir.⁵¹

Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'e karşı kazandığı 23 Ağustos 1514'teki Çaldıran Zaferi'nin ardından yeni bir sefer hazırlığı için Amasya'da kışladığı vakit, Dulkadir tahtının rakibi Şehsüvaroğlu Ali Bey'i Kayseri sancağına atamış ve ona Alâüddeve Bey'in oğlu Süleyman Bey'in idaresindeki Bozok vilayetini işgal ettirmiştir.⁵² Bu hamle ile Dulkadir Beyi'ne ve onun hamisi Memlûk Devleti'ne karşı meydan okumuş oluyordu. Bunun üzerine Kemah'a hareket etmekte olan Yavuz'un ordugâhına gelen Memlûk elçisi, Kansu Gavri'nin bu hadiseden duyduğu rahatsızlığı ifade eden mektubunu Yavuz'a sunmuştur.⁵³

Safevî Devleti'nin Doğu Anadolu'daki ileri bir karakolu konumunda olan Kemah Kalesi, 19 Mayıs 1515'te zapt edilmiştir.⁵⁴ Kemah muhasarası esnasında, Şah İsmail ile temasta bulunan Alâüddeve Bey harekete geçerek Osmanlı ordusunun zahire kollarını vurmıştır.⁵⁵ Bunun üzerine Safevî meselesini bir kenara koyan Yavuz Sultan Selim, Dulkadir Beyliği'ni ortadan kaldırmak için Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa komutasındaki 30.000 kişilik kuvveti Şehsü-

⁴⁷ Selâhattin Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasi Hayatı*, Ankara 2017, s. 102.

⁴⁸ Yinanç, *a.g.e.*, s. 82.

⁴⁹ Tansel, *a.g.e.*, s. 144.

⁵⁰ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s. 126 vd.

⁵¹ Tansel, *a.g.e.*, s. 128.

⁵² Yinanç, *a.g.e.*, s. 97.

⁵³ Tansel, *a.g.e.*, s. 128.

⁵⁴ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2018, s. 163.

⁵⁵ Tansel, *a.g.e.*, s. 129.

varoğlu Ali Bey kılavuzluğunda Elbistan'a göndermiştir. 12 Haziran 1515'teki Turnadağı Savaşı'nda Alâüddeve Bey ölü olarak ele geçirilmiştir.⁵⁶ Bu savaştan sonra Malatya topraklarının da bir kısmının içinde bulunduğu Dulkadir şehirlerinin anahtarları padişaha sunulmuş ve Yavuz Sultan Selim adına hutbe okunan bu şehirlerin idaresi Şehsuvaroğlu Ali Bey'e bırakılmıştır.⁵⁷

Ertesi yıl, görünüşte yeni bir İran seferi yapmak gayesiyle Veziriazam Sinan Paşa komutasındaki 40.000 kişilik Osmanlı ordusu 28 Nisan 1516'da Üsküdar'dan yola çıkmıştır. Yapılan planlamada ordu Malatya'dan geçerek Diyarbakır'da padişahı bekleyecektir.⁵⁸ Sinan Paşa Elbistan'a geldiğinde, Memlûk sınır komutanlarından Malatya'da Fırat nehri üzerine bir köprü kurmak için talepte bulunmuş ancak gerekli izin çıkmamıştır. 28 Temmuz 1516'da Malatya Ovası'na gelen Yavuz Sultan Selim ve ordusu Malatya'yı almak için savaşa girişmemiştir. Zaten kale muhafızları kaçmış ve Malatya halkı da bir direniş göstermeden Yavuz Sultan Selim'i karşılamıştır.⁵⁹

30 Temmuz 1516'da Tohma çayındayken ordu savaş düzenine geçmiş ve yapılan toplantıda seferin İran yerine Mısır'a yapılacağı ilk kez açıklanmıştır. *Tohma Çayırı Kararı* olarak tarihe geçen bu hadise ile Osmanlı ordusu güneye yönelerek 24 Ağustos 1516'da Halep yakınlarındaki Mercidâbık sahrasında Mısır ordusunu hezimete uğratmıştır.⁶⁰ Böylece Osmanlı Devleti'nin yürütmüş olduğu doğu ve güney siyasetinin neticesi olarak bölgedeki Memlûk hâkimiyetinde son verilmiş ve Anadolu'daki millî birlik sağlanmıştır.⁶¹

Osmanlı İdarî Teşkilâtı İçinde Malatya Sancağı

Malatya ve yöresinin 1516'da Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle beraber Dulkadirli ülkesi, Maraş merkez olmak üzere Dulkadir Eyaleti adıyla teşkil edilmiştir.⁶²

1520-1530 tarihleri arasında yapılan tahrirlerden de anlaşılacağı üzere önceleri *Vilâyet-i Arab*'a bağlı olan Malatya'nın; 1530 tarihli *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri*'nde Divriği, Darendede, Gerger ve Kâhta ile birlikte *Vilâyet-i Rum-ı Hadis*'e bağlı olduğu görülmektedir.⁶³

1519'dan 1559'a kadar Rûm Beylerbeyliği (Rum-ı Hadis Eyaleti)'ne bağlı kalan Malatya Sancağı 1559'da gerçekleştirilen bir sefer sebebiyle Dulkadir Eyaleti'ne bağlanmış fakat bu seferin hemen sonrasında tekrar Rûm Eyaleti'ne iade edilmiştir.⁶⁴ 1563'ten itibaren yine Dulkadir Eyaleti'ne tâbi hâle getirilerek XIX. yüzyıl sonuna kadar bu statüde kalmıştır.⁶⁵ Bütün dönemlerde

⁵⁶ Tansel, *a.g.e.*, s. 131; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 98.

⁵⁷ Tansel, *a.g.e.*, s. 132.

⁵⁸ Emecen, *a.g.e.*, s. 217.

⁵⁹ Tansel, *a.g.e.*, s. 165; Gögebakan, *a.g.e.*, s. 39.

⁶⁰ Tansel, *a.g.e.*, s. 168-169.

⁶¹ Gögebakan, *a.g.e.*, s. 41.

⁶² Yinanç Refet, "Dulkadiroğulları", *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 556.

⁶³ Gögebakan, *a.g.e.*, s. 47.

⁶⁴ Mehmet Taştemiş, *XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hisn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadi Tarihi*, Ankara 1999, s. 13; Gögebakan, *a.g.e.*, s. 48.

⁶⁵ Taştemiş, *a.g.e.*, s. 13.

-zaman zaman idarî statüleri değişmekle birlikte- Gerger ve Kâhta kazaları hep Malatya sancağı içinde yer almışlardır.

Kâhta Kazası

1519 tarihli taksimatta Kâhta kazası *Livâ-i Gerger ve Kâhta* adı altında birlikte zikredilmiş müstakil bir idarî statüye sahiptir.⁶⁶ Kendisine bağlı beş nâhiye⁶⁷ vardır. Bunlar: Kâhta (merkez),⁶⁸ Şüre-ili,⁶⁹ Asnu-ili,⁷⁰ Pağınık⁷¹ ve Samsat⁷² nâhiyeleridir.

1524 yılında tanzim edilen 123 numaralı tahrir defterinde Gerger ve Kahtâ kazalarının birlikte sancak (livâ) oluşturduğu görülmektedir. Şüre-ili nâhiyesi⁷³ Kahtâ'nın beş nahiyesi içerisinde yer almaktadır.

1530 tarihli olduğu tahmin edilen 408 numaralı mufassal tahrir defterinde,⁷⁴ 22 Kasım 1530 tarihinde tanzim edilen 156 numaralı evkaf defterinde⁷⁵ ve yine 1530 tarihli olduğu kabul edilen 387 numaralı icmâl tahrir defterinde;⁷⁶ Şüre-ili, Kâhta kazasına bağlı beş nâhiye içerisinde yer almaktadır.

Yine 1547 tarihli olduğu tahmin edilen 997 numaralı tahrir defterinde⁷⁷ ve 1560 tarihli 142 numaralı tahrir defterinde⁷⁸ Şüre-ili nâhiyesinin doğrudan Malatya sancağına bağlı olduğu görülmektedir. 1519 yılından 1560 yılına kadar Şüre-ilinin nâhiye konumunu devam ettirdiği görülmektedir.

Şüre-ili Nâhiyesi

Şüre-ili coğrafyası, günümüzde Doğanıyol (Keferdiz) ve Pütürge (İmron) ilçe sınırları içinde kalmaktadır. XVI. yüzyılda Şüre-ilinin sınır komşuları doğusunda Asnu-ili⁷⁹ nâhiyesi, güneydoğusunda Gerger kazasına bağlı Dere-ili nâhiyesi

⁶⁶ BOA, TD., nr. 71, s. 125.

⁶⁷ Nâhiye: Bu terim Osmanlı idarî teşkilatında birçok anlama gelmektedir. "Nâhiye" tabiriyle XVI. yüzyılda kazânın idarî bölümleri kast edilmektedir. Genellikle "nefs"i yani merkezi bulunmayan idarî ünitelerdir. Coğrafi ve idarî mânâda büyük veya küçük bir çevreyi, muntıkayı veya bölgeyi ifade eder. Ekseriyeyle Osmanlı taşra teşkilâtında eyâlete bağlı sancaklar (Livâlar), başında "Kadı"nın bulunduğu "Kazâ" adı verilen yönetim birimlerine ayrılmış ve kazâlardaki mevcut köyler gruplandırılarak "Nâhiye" adlı idarî birimler teşkil olunmuştur. Bkz. Tayyib Gökbilgin, "Nâhiye", İ.A., C. IX, İstanbul 1964, s. 37-39; Feridun M. Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazâsı, Ankara 2013, s. 110-111; Mehmet Taştemir, a.g.e., s. 14.

⁶⁸ BOA, TD, nr. 71, s. 93-116.

⁶⁹ BOA, TD, nr. 71, s. 125-147.

⁷⁰ BOA, TD, nr. 71, s. 148-151.

⁷¹ BOA, TD, nr. 71, s. 152-155.

⁷² BOA, TD, nr. 71, s. 155-160.

⁷³ BOA, TD, nr. 123, s. 28-37, 274-308.

⁷⁴ BOA, TD, nr. 408, s. 491-537.

⁷⁵ BOA, TD, nr. 156, s. 119-146 muhtelif sayfalar.

⁷⁶ BOA, TD, nr. 387, s. 930-932.

⁷⁷ BOA, TD, nr. 997, s. 287-331.

⁷⁸ Refet Yinanç - Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560)*, Ankara 1983, s. 365-397.

⁷⁹ Asnu-ili nâhiyesi günümüzde Doğanıyol ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır. 1519 senesinde Hoşkendi (Konurtay), Bi-halil, Marasu (Yeşilköy), Behremeri (Bahramlı), Mezraa (Mezra), Germürek, Pitene ve Asnu karyelerinden müteşekkildir. Bkz. BOA, TD, nr. 71, s. 148, 151.

ve Beylû-ili nâhiyesi, güneyinde Kâhta kazası ile batısında, yine bu kazaya bağlı Pağınık nâhiyesidir. Fırat nehri Şüre-ilinın kuzeyinden doğu yönünde akararak doğal bir sınır oluşturur. Kuzey yamacında Harput sancağına bağlı Ebu Tahir nâhiyesi ve doğu yamacında Diyarbakır bulunmaktadır. Hâliyle bu bölge günümüzde Malatya, Adıyaman, Elazığ ve Diyarbakır il sınırlarının kesişim noktasıdır. Şüre-ili ismi sonraki yüzyıllarda “Şiro” ismi ile kayıtlarda geçmektedir. Bölge insanı da burayı Şiro olarak telaffuz etmektedir. Şiro sözcüğü günümüzde; Şiro çayı, Şiro havzası ve Şiro-Taraksu köyüne ad durumundadır.⁸⁰

Osmanlı öncesine ait bölgenin tarihî coğrafyası ve iskânı hakkındaki bilgiler kaynaklarda mahdut olmakla birlikte, bu bilgiler birbirinin tekrarı mahiyetindedir. Doğanyol ilçesindeki Burç çayı kenarında bulunan Koldere Höyüğü en eski iskân yeri durumundadır.⁸¹ Malatyalı iki büyük din adamı olan Süryani Mihail (1126-1199) ve Bar Hebraeus (1226-1286)'un yazmış oldukları kronografyaları, bizlere bölgenin izini sürme imkânı sunmaktadır.

Anadolu'nun Roma İmparatorluğu sınırlarına dâhil edilmesinin ardından doğu sınırlarını güvende tutmak amacıyla Fırat nehri istikametinde askerî kargâhlar kurulmuştur. Malatya-Samsat arasındaki *Legio XII Fulminata* adlı garnizon Melitene'de, *Legio I Armanica* ise Claudiapolis'te tesis edilmiştir.⁸² İmparator Diocletianus (M.S. 284-305) döneminde M.S. 300'de kurulan⁸³ bu lejyona ait olduğunu tahmin ettiğimiz iki kale kalıntısı bulunmaktadır. Bunların biri Bayırköy'deki Zahmana Kalesi, diğeri de Taşmış köyündeki Kerar Kalesi'dir.

Bizans ve İslâm kaynaklarında Claudia/Caudiapolis ismi; Claudias, Hısn-ı Kalavdiye⁸⁴ Kalevziye, Kaludia, Kaloudia,⁸⁵ Arkaludia olarak geçmekle birlikte yeri tam olarak belirtilememiştir.⁸⁶

Abu'l-Farac; Gubbos Manastırı'nda görev yapmış biri olarak bu bölgeyi Klavdiye ülkesi⁸⁷ diye belirtirken, Süryani Mihail de Uzuntaş köyü yakınlarında bulunan Bar Savma Manastırı'nda uzun yıllar görev yapmış ve burayı Claudia memleketi⁸⁸ olarak adlandırmıştır. Her iki müellif de bu coğrafyada gerçekleşen birçok hadiseyi eserlerinde belirtmişlerdir. Süryani Mihail; Bar Savma (Mar Bar Çauma) Manastırı çevresinin bölgedeki Ermeni çetelerinin saldırılarına maruz kalmasıyla birlikte 1069 yılında bu manastıra iki yüksek

⁸⁰ Şüre ismine benzerlik gösteren yer isimlerinden birisi de bugün Kars ili Arpaçayı ilçesi içinde kalan Şüregel bölgesidir. Bkz. Mehmet Özmenli, “Ortaçağ'da Şüregel'in Tarihi Coğrafyası”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 9, Adıyaman 2012, s. 162; Şiro çayının doğusunda yer alan Taliş çayı da toponimi bakımından bize önemli ipuçları vermektedir. Azerbaycan'ın güneydoğusunda, İran sınırları içinde yer alan bölge Taliş bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Bkz. Mustafa Aydın, “Taliş Hanlığı”, *DİA*, C. Ek-2, İstanbul 2016, s. 583.

⁸¹ Komisyon, *Malatya Kültür Envanteri 2014*, T.C. Malatya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Malatya 2014, s. 407.

⁸² Mehmet Bülent Şenocak, “Anadolu'da Roma Lejyonları ve Askerî Birlikleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, Konya 2014, s. 305.

⁸³ Şenocak, *a.g.t.*, s. 41.

⁸⁴ John Haldon, *Bizans Tarih Atlası*, Çev. Ali Özdamar, İstanbul 2007, s. 179.

⁸⁵ Ramsay, *a.g.e.*, s. 310.

⁸⁶ Saim Yılmaz, *Anadolu'da Abbâsî-Bizans Mücadelesi (132-193/750-809)*, İstanbul 2015, s. 64-65.

⁸⁷ Gregory Abû'l-Farac, *a.g.e.*, s. 440.

⁸⁸ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 19, 124, 168, 277.

kule inşa edildiğini, 1101'de üçüncü kulenin ilave edildiğini ve 1146'da ise kendisinin bu manastırda baş rahiplik yaptığı dönemde güney kulesini inşa ettirdiğini belirtmektedir.⁸⁹

Johannes H. Mordtmann; Hamdullah el-Müstevfi'den naklen verdiği bilgi-
de burayı "*Erkalavdiya ismi ile bol miktarda hububat, pamuk, üzüm ve çeşitli meyve yetiştirilen mümbit bölge içinde, oldukça mühim bir yer*" olarak tanıtmaktadır.⁹⁰ XI. yüzyılın Bizanslı yazarı Michail Psellos; İmparatoriçe Zoe ile evlenip imparator olmaya çok yaklaşan General Konstantinos Dalassenos hakkında bilgi verirken onun çok meşhur bir yer olan Dalassa'da oturduğunu, Dalassa'nın Malatya'nın güneydoğusundaki Klaudia bölgesinde bir yer ve manastırın adı olduğunu bildirmiştir.⁹¹

İslâm-Bizans mücadelesinde büyük bir tahribata uğrayan bu sınır bölgesi, her iki devlet için de tampon bölge vazifesi gördüğü için hızla ıssızlaşmıştır. Bizans yönetimi, Ermeni ve Süryanileri müstahkem köylere yerleştirerek iskân sağlamıştır. XII. yüzyılın başında Hanzit ve Klaudia bölgesinde Çubukoğulları Beyliği ve Harput merkezli Artuklu Beyliği hâkimiyet kurmuştur.

Ermeni derebeyi Phileratos Brachamios'a bağlı olan Harput bölgesinin 1085 yılında Emir Çubuk tarafından fethedilmesiyle birlikte, burası Büyük Selçuklu Devleti'nce Çubuk Bey'e iktâ olarak verilmiş ve böylece küçük bir emirlik olarak ortaya çıkan Harput Beyliği'nin⁹² Hanzit-Şüre bölgesini de hudutları dahiline kattığı düşünülmektedir. Türkiye tarihi konusunda çok kıymetli araştırmaları bulunan M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri* adlı eserinde Şüre, Germiyan ve Çubuk Bey ile ilgili önemli sayılacak bir görüş ortaya koymuştur. Yinanç görüşünde, Germiyan olarak adlandırılan yerin Pütürge ve Şiro havalisi olduğunu ve buranın da Emir Çubuk'un eline geçtiğini belirtmektedir.⁹³

Bu havalide uzun yıllar yaşadıkları için Germiyanlı olarak adlandırılan ve XIII. yüzyılın ikinci yarısında Kütahya havalisine göçerek, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla burada bir beylik kuran bu Türkmen aşiretinin, Yinanç'a göre Çubuk Bey'in başında bulunduğu Türkmen aşiretlerinden birisi olması pek muhtemeldir.⁹⁴ Urfalı Mateos, Artuk Bey'in oğlu Selçuklu emiri İlgazi'nin 1120 yılında Urfa Haçlı Kontluğu'na düzenlediği akın sonrasında ordusuyla beraber Malatya mıntıkasındaki Germiyan'a (Garmin) çekildiğini kaydetmiştir.⁹⁵ Germiyan Türkmenlerinin Şüre havalisinde yaşadıklarına dair veriler, 1240 tarihindeki Baba Resûl -yaygın adıyla Baba İshak- İsyanı esnasında görülmektedir. İbn Bibi, Malatya ve çevresini içine alan bu isyanın başlangıç safhasında Malatya subaşısı Alişiroğlu Muzaffereddin'in isyancılara

⁸⁹ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 20.

⁹⁰ Johannes H. Mordtmann, "Kalevziye", *İ.A.*, C. VI, İstanbul 1977, s. 131.

⁹¹ Mikhail Psellos, *Khronographia*, Çev. Işın Demirkent, Ankara 1992, s. 96.

⁹² Gülay Ögün Bezer, "Harput'ta Bir Türkmen Beyliği Çubukoğulları", *Belleten*, C. LXI, S. 230, Ankara 1997, s. 80-81.

⁹³ Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi*, s. 125.

⁹⁴ Yinanç, *a.g.e.*, s. 125.

⁹⁵ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, dipnot: 120, s. 267; Turan, *a.g.e.*, s. 189.

yenilince Germiyan bölgesinden ve Kürtlerden kalabalık bir asker topladığını fakat yine de yenilmekten kurtulamadığını bildirmiştir.⁹⁶ Bu hadise hakkında daha detaylı malumat veren Abu'l-Farac, Malatya emirinin 500 atlıdan müteşekkil bir ordu toplayarak Bar Savma Manastırı'ndaki tebaadan 50 okçu seçtiğini belirtmektedir.⁹⁷

Artuklular özellikle, hâkimiyet sahasına yakın bir yer olan Gerger Kale-si çevresindeki Ermeni reisleri ile mücadele içinde olmuşlardır. Artuklu Beyi Belek,⁹⁸ Gerger hâkimi Ermeni Mihail'in bölgedeki haydutları ve hırsızları bünyesinde barındırdığı için önce onunla diplomatik yollarla anlaşma yolu-na giderek, Mihail'e her sene bin yük buğday vereceğini bildirmiştir. Ancak, buğdayları aldığı günün ertesinde Hanzit bölgesine saldıran Ermeni çeteler iki Türk köyünü ateşe vermiştir. Bunun üzerine mevsimin kış olmasına rağmen Gerger üzerine sefere çıkan Belek, donmuş durumdaki Fırat'ı geçerek 1 Ocak 1121'de Bar Savma Manastırı ve çevresini ele geçirmiştir. Belek'in bu manas-tıra gelmesindeki sebep Gerger güzergâhı üzerinde bulunan halkın korkudan buraya sığınması olmuştur. Belek buradaki halkı Hanzit'in köylerine yerleş-tirmiş buradan ayrılmayacaklarına dair kendilerine yemin ettirmiştir. Bir yıl sonra Gerger'e tekrar gelen Belek halktan bazılarını esir almış; köyleri, bağları ve zeytinlikleri yakarak onları cezalandırmış ve bölgede barışı sağlamıştır.⁹⁹ Bunun üzerine bölgede tutunamayacağını gören Gerger hâkimi Mihail, burayı Kudüs Kralı Baudouin'e bırakmıştır. 1 Nisan 1123'te Belek'in Gerger seferi zaferle sonuçlanmış ve Haçlı Kralı Baudouin esir olarak ele geçirilmiştir.¹⁰⁰ Belek'in ölümü üzerine 1124 yılında Ermeni Mihail bu kaleyi geri almıştır. 1150 yılda Artuklu Beyi Kara Arslan bölgeye sefer düzenleyerek Gerger, Kâhta ve Hısn-ı Mansur'u ele geçirmiştir. Kara Arslan Gerger'i teslim eden Senyör Basil'e Abdaher ile Samaha, Kâhta'yı teslim eden Kirkor'a ise Saghaman köy-lerini iktâ olarak vermiştir.¹⁰¹

Ernst Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* adlı eserinde Süryani Mi-hail'in de verdiği bilgiden yola çıkarak Klaudia'nın izini sürmüştür. 1152 yı-lında Claudia (Claudius) bölgesinde aşırı yağış sonucu; seller değirmen taşı büyüklüğündeki kayaları sürükleyip vadinin yani Abdahar kalesi ile Torşena (Tarşana) köyü arasındaki derenin içine düşürmüş ve Fırat'ın içine yıkılan bir dağ yüzünden nehrin akışı üç gün¹⁰² durmuştur. Prosidin köyüne kadar yük-selen sular Claudius dağının vadisini doldurmuş ve oradan akmıştır. Süryani Mihail bu olaya şahit olduğunu belirtmiştir.¹⁰³ Honigmann, eserinde bu bil-

⁹⁶ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 50-51; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, İstanbul 1984, s. 283.

⁹⁷ Gregory Abû'l-Farac, *a.g.e.*, s. 540.

⁹⁸ Mükrimin Halil Yinanç, "Belek", *İ.A.*, C. II, İstanbul 1979, s. 46.

⁹⁹ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 68-69; Gregory Abû'l-Farac, *a.g.e.*, s. 357; Adı Bilinmeyen Bir Süryani, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, Çev. Vedii İlmen, İstanbul 2005, s. 28.

¹⁰⁰ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 72; Gregory Abû'l-Farac, *a.g.e.*, s. 358.

¹⁰¹ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 159-160; Hüseyin Kayhan, "Anadolu'da İlk Türk Beyliklerinin Erme-nilerle İlişkileri", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. III, S. 2, Ordu 2018, s. 67.

¹⁰² Abû'l-Farac'a göre nehrin akışı üç saat durmuştur. Bkz. Gregory Abû'l-Farac, *a.g.e.*, s. 390.

¹⁰³ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 168.

giden de yola çıkarak Klaudia'nın izini sürmüş ve lokasyon belirlemeye çalışmıştır. Honigmann'a göre Klaudia'nın muhtemel mevki; Abdahir (Ebu Tahir) köyünün karşısında bulunan ve Süryani Mihail'de Klaudia bölgesinde bir köy olan Agursa köyü (Arapça ismiyle Karyat al-Mezra'a) yakınındadır.¹⁰⁴

Süryani Mihail ve Abû'l-Farac, 1185-86 yılında cereyan eden hadiseleri aktarırken Anadolu'nun güneydoğusunda başlayıp sekiz yıl süren ve binlerce insanın ölümüyle sonuçlanan Kürt ve Türkmen aşiretleri arasındaki çatışmaya değinmektedirler. Bu çatışmaların Malatya'ya sıçradığını ve Claudia (Klaudia) ülkesindeki Amrum (Ambrom)¹⁰⁵ köyünden olan zırh taşıyıcısı 200 gencin de katledildiğini belirtmektedirler.¹⁰⁶

Şüre coğrafyasında yer alan Claudia'daki yerleşim yerlerinin birçoğu Osmanlı döneminde hatta günümüz Türkiye'sinde mevcudiyetini sürdürmektedir. Bu veriler ışığında kadim Claudia'nın günümüzde Doğanlıyol ilçe sınırları içinde kaldığı istidlalinde bulunmak yanlış olmasa gerektir.

Bölgeyle ilgili olarak Osmanlı dönemine ait en erken tarihli bilgiye 1519 yılında ulaşmaktayız. 1519'da tanzim edilen mufassal tapu tahrir defterinde kayıtlı olan Hars, Zemhano (Zahmana), Burc, Cenderelü, Tehnic, Genanoş, İmrin (İmrun), Körme, Alımeriz, Bazarcık, Sinkis, Gevran, Gözer, Damlu, Mamaş, Zarato, Keferdiz, Mezraa, Batanos (Patanos), Titirin, Hırsi (Horsu), Terapesu Ermeniyen, Bağırğa, Erseli, Avgan (Ağvan), Alevi (Şekerlü), Marasiye, Tobni, Pispisi, Megübi, Paz ve Gevran adlı 32 iskân merkezi Şüre-ili nâhiyesinde karye konumundadır. Mavrato, Madık, Terapesu, Taysun, Tarahso, Kilis, Sakız ve Teşneti nâhiyenin mezraaları olarak kayıtlıdır.¹⁰⁷

Bu köylerden Keferdiz karyesi, 1518 yılında Harput sancağına bağlı Ebütahir nâhiyesinin kâryesi olarak kayıtlıdır. Keferdiz-i Büzürg ve Keferdiz-i Viran adlı iki ayrı köy adı geçmektedir. Keferdiz-i Büzürg 8500 akçelik hâsıla ve 18 hâneye sahiptir.¹⁰⁸ 1519 yılında yapılan tahrirde Şüre-ili nâhiyesine kayıtlı bulunan Keferdiz'in 6 nim çift, 10 bennâk ve 11 mücerreden oluşan vergi nüfusu vardır.¹⁰⁹

Şüre-ili nâhiyesinin 1519 yılında toplam vergi nüfusu dirlik sahipleriyle birlikte 586 hâne¹¹⁰ ve 92 mücerredir. Toplam hâne içerisinde 51 hâne ve 11 mücerred nüfusu gayrimüslim unsurdan oluşmaktadır. 1519'da 3000 olan

¹⁰⁴ Honigmann, *a.g.e.*, s. 87-88.

¹⁰⁵ Süryani Mihail'de Amrum, Abû'l-Farac'ta Ambron olarak geçen bu köyün; Pütürge'nin eski adı olan İmron/Emürün olması kuvvetle muhtemeldir.

¹⁰⁶ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 276-277; Gregory Abû'l-Farac, *a.g.e.*, s. 440.

¹⁰⁷ BOA, TD, nr. 71, s. 125-148.

¹⁰⁸ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1516)*, Ankara 1989, s. 36, 96, 126, 160.

¹⁰⁹ BOA, TD, nr. 71, s. 136.

¹¹⁰ Vergiye esas olan bir maliye terimi olarak kullanılan *hâne*'nin, ortalama beş kişilik bir aileyi temsil ettiği düşüncesi genel kabul görmüştür. Devlet, oluşturmuş olduğu çiftâne sistemi içerisinde her hâneye geçimini ve vergi yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak büyüklükte bir arazi (çiftlik) vermekteydi. Yarım çiftlikten daha az toprağa sahip olan hâneler *bennâk* ve bekâr yetişkin erkekler de *mücerred* adı altında daha düşük oranda çift vergisi ödemekle yükümlüydüler. Bkz. Nejat Göyünç, "Hâne", *DİA*, C. XV, İstanbul 1997, s. 522; Halil İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2018, s. 241; Feridun M. Emecen, "Bennâk", *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 458.

tahmini nüfusun yaklaşık %91,19'u Müslümanlardan (2756), %8,81'i de gayrimüslimlerden meydana gelmektedir.¹¹¹ İlerleyen yıllarda hızla artan üretimle birlikte istikrarlı bir nüfus artışı yakalayan Şüre-ili nahiyesinin; 1560 yılında toplam nüfusunun %94, 81 (10.052)'i Müslim, %5,19 (550)'ü Gayrimüslim olmak üzere 10.602'dir.¹¹² Kâhta kazasının tamamının 1519'daki tahmini toplam nüfusu yaklaşık 7.190 iken 1560 yılında 24.407'ye ulaşmıştır. Bu nüfusun 975'i Hristiyan, 23.432'si Müslümandır.¹¹³ Buradan da anlaşılacağı üzere Kâhta kazası içerisinde nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yer Şüre-ili nahiyesidir. Toplam nüfusun yaklaşık %44'ü Şüre-ili nahiyesinde bulunmaktadır.

Tablo-I: Şüre-ili Nahiyesi'nde Vergiye Tabi Müslüman Nüfus¹¹⁴

Şüre-ili Nahiyesi		1519		1530		1547	
No	Köyler	Hâne	Mücerred	Hâne	Mücerred	Hâne	Mücerred
1	Ağvan/Avgan	32	2	66	5	116	22
2	Alevi/Şekerlü	20	2	47	14	74	24
3	Almberiz	10	2	36	10	52	30
4	Bağırğa	10	-	16	4	27	16
5	Baruy	-	-	-	-	7	1
6	Batanos/Patanos	14	-	16	5	33	13
7	Burc	11	-	22	2	13	4
8	Cendereli	16	-	51	7	59	29
9	Çörmük	-	-	9	1	32	9
10	Damlı	5	-	8	1	19	4
11	Erseli	5	1	17	4	32	10
12	Genanoş	9	-	19	2	39	16
13	Görvin	4	-	17	2	18	4
14	Hars	18	1	22	7	16	12
15	Hors/Horsu	14	-	49	3	45	24
16	İmrin/İmrün	29	-	80	19	108	29
17	İspirge	-	-	2	-	13	7
18	Kara-kaya	-	-	5	-	14	10
19	Keferdiz	16	11	59	9	88	34
20	Kilis	-	-	5	-	-	-
21	Kilisecik	-	-	-	-	13	6
22	Kırar	12	-	33	2	49	16
23	Körme	9	-	17	2	25	15
24	Küran	42	3	78	14	80	40
25	Mamaş	32	11	79	21	78	41

¹¹¹ Taştémir, *a.g.e.*, s. 66.

¹¹² Taştémir, *a.g.e.*, s. 67.

¹¹³ Taştémir, *a.g.e.*, s. 75.

¹¹⁴ BOA, *TD*, nr. 71, s. 125-145; BOA, *TD*, nr. 408, s. 491-531; BOA, *TD*, nr. 997, s. 287-330.

26	Marasiye	4	1	13	2	12	14
27	Meküli	12	-	26	12	43	12
28	Mezraa	10	3	18	5	27	7
29	Mezraa	-	-	-	-	5	1
30	Paz	14	-	28	-	37	12
31	Pazarcık	17	-	30	-	46	16
32	Pispisi	8	1	22	1	24	16
33	Sinkis	26	-	45	1	47	15
34	Tarahso	-	-	9	-	11	3
35	Tehnic	34	-	62	2	101	12
36	Terapesu	3	1	0	-	3	2
37	Titirin	48	8	163	27	210	87
38	Tobni	5	1	13	1	6	6
39	Zarato	15	-	81	7	100	48
40	Zemhano	18	3	47	4	65	38
-	Toplam	522	51	1310	196	1787	705

Şüre-ili nâhiyesinin 1519 yılında vergiye tabi Müslüman tahmini nüfusu dirlik sahipleri ve muaf zümre hariç 2661 iken 1530 yılı verilerine göre 6746'ya ve 1547 verilerine göre de 9640'a ulaşmıştır. 1519-1530 yılları arasındaki nüfus artış oranı %153 iken, 1530-1547 arasındaki artış oranı %43 olarak seyretmiştir. Tablo-I'de görüldüğü üzere 1547 tahririnde yaklaşık 1090'lık vergi nüfusuyla Titirin (Ormaniçi) en kalabalık köy konumundadır.

Tablo-II: Şüre-ili Nâhiyesinde Gayr-i Müslim Nüfus¹¹⁵

Köyler	Yıl	Hane	Mücerred	İспенç	Cizye
Bağırğa	1519	1	-	25	60
Damlı	1530	7	-	175	280
	1547	2	-	50	-
Terapesu	1519	19	5	600	1440
	1530	28	-	700	1120
	1547	28	11	975	-
Tobni	1519	31	6	950	2220
	1530	50	-	1250	2000
	1547	66	-	1650	-

Tablo-II incelendiğinde 1519 yılında Bağırğa köyünde 5, Terapesu köyünde 100, Tobni köyünde 161; 1530'da Damlı köyünde 35, Terapesu köyünde 140, Tobni köyünde 250 Gayrimüslim vergi nüfusu mevcutken 1547'de bu nüfus Damlı köyünde 10, Terapesu köyünde 151 ve Tobni köyünde 330 olmuştur. 1547'de hâne başına düşen ispençe vergisi 25 akçedir.

¹¹⁵ BOA, TD, nr. 71, s. 134, 139-140, 143; BOA, TD, nr. 408, s. 502, 523-524, 527-528; BOA, TD, nr. 997, s. 295-296, 302, 329-330.

1530 tarihli evkâf defterinde Ağvan köyündeki Hacı Musa Mescidi vakfı¹¹⁶ ile vakıf gelirlerinin tamamının asıl gayeye ulaşmadan önce vakıf tarafından tayin edilen, aileye mensup kimselerin elinde bulunan ve *evlatlık vakıf* olarak adlandırılan¹¹⁷ evkâftan Billo Bey evladı vakfı,¹¹⁸ Hacı Osman bin Mehmed evladı vakfı,¹¹⁹ Mehmed bin Şeker evladı vakfı¹²⁰ ve Halil bin Buluc [Bellüc] bin İlyas evladı vakfı¹²¹ evlatlık vakıf olarak kayıtlıdır.

Şüre-ili nâhiyesinde; Cendereli köyünde Davud evladına, Erseli köyünde İsa Bey ve Ömer Bey evladına, muhtelif köy ve mezraalarda toplamda 6753 akçelik hisseyle Alikuli Bey bin Hüsam ve Cafer bin Bellüc'a, Bağırca köyünde Şâdi bin Hacı Ali Paşa evladına, Körme köyünde Hasan bin Davud'a, Görvin mezraasında Balaban ve Ali ebna-i Celal bin Halid'e, muhtelif köylerin mâli-kanesinden Emirze Bey evladına, Mamaş köyünde Sittetülayş bint-i Piri Bey'e ve Keferdiz, Mezraa köyleri ile Merk mezraasında Malatya mirlivası Mehmed Bey'e mülk arazisi gelirleri tasarruflarına verilmiştir.¹²²

Sonuç

Anadolu yarımadasında doğal bir sınır oluşturan Fırat nehrinin batısında kalan Malatya ve civarı, İslam-Bizans mücadelesinde büyük tahribata uğramıştır. Bu münbit coğrafya Anadolu'nun Türk yurdu olması sürecinde adeta bir kale vazifesi görmüş ve 1102 yılında Türk hâkimiyetine girmiştir. Akabinde Danişment Beyliği, Türkiye Selçuklu Devleti ve Artuklu Beyliği hâkimiyet mücadelesi sahasında yer alan Malatya, Köseadağ Savaşı'ndan sonra İlhanlı Devleti valilerince yönetilmiştir. 1338'den itibaren Memluklu-Dulkadiroğulları Beyliği hâkimiyetinde kalan Malatya, yürütmüş olduğu doğu siyasetinin bir gereği olarak 1516 yılında Osmanlı Devleti'nce zapt edilmiştir.

Osmanlı hâkimiyetinin tesis edilmesiyle birlikte araştırma sahamıza konu olan bölge; Şüre-ili nâhiyesi olarak Gerger ve Kâhta livasına, daha sonra doğrudan Malatya'ya bağlanmıştır. Nâhiye hakkında bize bilgi veren en eski belge 1519 tarihli tapu tahrir defteridir. Bu defterdeki veriler, bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesinden çok daha önce spekülasyona yer bırakmayacak ölçüde kesif bir Türk nüfusu ile meskûn olduğunu göstermektedir.

Şüre-ilindeki Koldere Höyüğü sayesinde bölgenin Tunç Devri'nden itibaren iskâna uğradığı gözükmektedir. Bizans ve Süryani kaynaklarında Claudia, Arap kaynaklarında Kalevziye olarak geçen bölge Osmanlı Devleti'ne geçinceye kadar hudut bölgesi olma özelliğini taşımıştır.

Şüre-ili nâhiyesinin ilk tahririnde 32 köyü ve 14 mezrası bulunmaktadır. Nâhiyede Müslim ve Gayr-ı Müslim bir arada yaşamakla birlikte sadece Tobni

¹¹⁶ BOA, TD, nr. 156, s. 119.

¹¹⁷ Ersin Gülsoy - Mehmet Taştemir, *Vakıf ve Mülk Defteri*, Ankara 2007, s. XXIX; Vakıf hakkında geniş bilgi için bkz. Bahaeddin Yedişildiz, "Vakıf", *İ.A.*, C. XIII, İstanbul 1986, s. 153 vd.

¹¹⁸ BOA, TD, nr. 156, s. 123.

¹¹⁹ BOA, TD, nr. 156, s. 126.

¹²⁰ BOA, TD, nr. 156, s. 126.

¹²¹ BOA, TD, nr. 156, s. 127.

¹²² BOA, TD, nr. 156, s. 126-127-128-129-130, 134-135-136, 144, 146.

ve Terapesu Ermeniyan köylerinin çoğunluğu Hristiyan tebadır. Şüre-ili nâhiyesi; 1519'da yaklaşık olarak 3000 nüfusa sahipken, ilerleyen yıllarda istikrarlı bir nüfus artışına sahip olmuş ve 1560 yılında 10.000'in üzerine çıkmıştır. Şüre-ili nâhiyesindeki köy ve mezraların ekserisinin günümüzde mevcut olduğu ve Pütürge ile Doğanyol ilçe sınırları içinde yer aldıkları görülmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Vesikaları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Tahrir Defterleri Tasnifi, TD 71, TD 408, TD 997, TD 156.

Yayımlanmış Vesikalar

GÜLSOY, Ersin - TAŞTEMİR, Mehmet: *1530 Tarihli Malatya, Behisni, Gerger, Kâhta, Hısn-ı Mansur, Divriği ve Darende Kazaları Vakıf ve Mülk Defteri*, TTK, Ankara 2007.

YİNANÇ, Refet - ELİBÜYÜK, Mesut: *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560)*, Gazi Üniversitesi Yayın No: 31, Ankara 1983.

387 Numaralı Mühasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 36, Ankara 1997.

Kaynak Eserler

Abû Bakr-i Tihranî: *Kitâb-i Diyârbakriyya Ak-koyunlular Tarihi*, Yay. Necati Lugal - Faruk Sümer, TTK, Ankara 1962.

Adı Bilinmeyen Bir Süryani: *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, Çev. Vedii İlmen, Yaba, İstanbul 2005.

Ebu Bekr-i Tihranî: *Kitab-ı Diyarbekriye*, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001.

Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî: *Târihu, Muhtasari'd-Düvel*, Çev. Şerafeddin Yaltkaya, Tıpkıbasım, TTK, Ankara 2011.

El-Belâzurî: *Fütuhu'l-Büldan (Ülkenin Fetihleri)*, Çev. Mustafa Fayda, Kültür Bakanlığı, Ankara 2002.

Gregory Abû'l-Farac: *Abû'l Farac Tarihi, I*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1945.

Gregory Abû'l-Farac: *Abû'l Farac Tarihi, II*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1950.

İbn Bibi: *El Evamürü'l-Ala'yye Fi'l-Umuri'l-Ala'yye (Selçuk-Name) II*, Çev. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 1996.

Mehmed Neşri: *Kitâb-ı Cihan-Nümâ, C. I*, Yay. Faik Reşit Unat, Mehmed Altay Köymen, TTK, Ankara 1987.

Mikhail Psellos: *Khronographia*, Çev. Işın Demirkent, TTK, Ankara 1992.

Nizamüddin Şâmî: *Zafernâme*, Çev. Necati Lugal, TTK, Ankara 1987.

Süryani Mihail: *Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi II Kısım (1042-1195)*, Çev. Hrant D. Andreasyan, Basılmamış Nüsha, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi, Nr: 956, İstanbul 1944.

Urfalı Mateos: *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. Hrant D Andreasyan, 4. Baskı, TTK, Ankara 2019.

Tetkik Eserler

AKSÜT, Hamza: *Mezopotamya'dan Anadolu'ya Alevi Erenlerin İlk Savaşı (1240)*, YTY, Ankara 2006.

BAYKARA, Tuncer: *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1988.

CAHEN Claude: *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, E Yay., İstanbul 1984.

EMECEN, Feridun M.: *Yavuz Sultan Selim, Kapı*, İstanbul 2018.

_____ : *XVI. Asırda Manisa Kazası*, 2. Baskı, TTK, Ankara 2013.

GÖĞEBAKAN, Gökknur: *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560)*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları No: 6, Malatya 2002.

GÖYÜNÇ, Nejat: *Malatya'dan Görüş*, yy. (yayınevi yok), İstanbul 1985.

HALDON, John: *Bizans Tarih Atlası*, Çev. Ali Özdamar, Kitap, İstanbul 2007.

HONIGMANN, Ernst: *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1528, İstanbul 1970.

İNALCIK, Halil: *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2018.

Komisyon, *Malatya Kültür Envanteri 2014*, T.C. Malatya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Malatya 2014.

OĞUZ, Mevlüt: *Malatya Tarihi ve Sosyo-Ekonomik Durumu (M.Ö. 5500-M.S. 1920)*, Kurtiş, İstanbul 2000.

OCAK, Ahmet Yaşar: *Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Alt Yapısı Veyahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh, İstanbul 2011.

RAMSAY, William M.: *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, MEB, İstanbul 1960.

SAĞLAM, Faik vd.: *Malatya Kent Rehberi*, Ed. Faik Sağlam, T.C. Malatya Valiliği KUDEB, İstanbul 2013.

SEVİM, Ali: *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleyman Şah*, TTK, Ankara 1990.

SEVİN, Veli: *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, 5. Baskı, TTK, Ankara 2019.

SHAW, Stanford: *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I*, Çev. Mehmet Harmancı, E Yay., İstanbul 1982.

TANSEL, Selâhattin: *Yavuz Sultan Selim*, TTK, Ankara 2016.

_____ : *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, TTK, Ankara 2017.

TAŞTEMİR, Mehmet: *XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadî Tarihi*, TTK, Ankara 1999.

TURAN, Osman: *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 16. Basım, Ötüken, İstanbul 2018.

UZLUK, Feridun Nafiz: *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, Örnek Matbaası, Ankara 1952.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakki: *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK, Ankara 1984.

_____ : *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 2019.

ÜNAL, Mehmet Ali: *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1516)*, TTK, Ankara 1989.

YILDIZ, Hakkı: *Makaleler*, Haz. E. Semih Yalçın - Selçuk Duman, C. II, Berikan, Ankara 2006.

YILMAZ, Saim: *Anadolu'da Abbâsî-Bizans Mücadelesi (132-191/750-809)*, İFAV, İstanbul 2005.

YİNANÇ, Mükrimin Halil: *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 240, İstanbul 1944.

YİNANÇ, Refet: *Dulkadir Beyliği*, TTK, Ankara 1989.

Makaleler ve Tezler

AĞALDAĞ, Sebahattin: *Eski Çağlardan Bizans Dönemine Kadar Malatya Tarihi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1988.

AKÇADAĞ, Göknur: "Malatya Şehir Adı ve Tarihi Süreçleri", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, C. III, S. 9, İstanbul 2016.

AYDIN, Mustafa: "Taliş Hanlığı", *DİA*, C. Ek-2, İstanbul 2016.

BAŞTAV, Şeref: "Orta Çağ'da Malatya'nın Jeopolitik Durumu", *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. Oktay Aslanapa'ya Armağan*, C. XXX, S. 1-2, Ankara 1995.

BAŞTÜRK, Saadettin: "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri, Bu Seferlere Karşı Koyma Çabaları ve Sonuçları", *History Studies International Journal of History, Ortadoğu Özel Sayısı*, C. II, Samsun 2010.

BEZER, Gülay Ögün: "Harput'ta Bir Türkmen Beyliği Çubukoğulları", *Bellekten*, C. LXI, S. 230, Ankara 1997.

EMECEN, Feridun M.: "Bennâk", *DİA*, C. V, İstanbul 1992.

GÖĞEBAKAN, Göknur: "Malatya", *DİA*, C. XXVII, İstanbul 2003.

GÖKBİLGİN, Tayyib: "Nâhiye", *İ.A.*, C. IX, İstanbul 1964.

GÖYÜNÇ, Nejat: "Hâne", *DİA*, C. XV, İstanbul 1995.

GÜL, Muammer: "Harezmî Türklerin Anadolu ve Yakınoğu'daki Rollerini ve Tesirleri", *Bellekten*, C. LXX, S. 257, Ankara 2006.

HONIGMANN, Ernst: "Malatya", *The Encyclopedia of Islam (Second Edition)*, C. VI, London 1991.

_____ : "Malatya İslam Devri", *İ.A.*, C. XII, İstanbul 1970.

KAYHAN, Hüseyin: "Anadolu'da İlk Türk Beyliklerinin Ermenilerle İlişkileri", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. III, S. 2, Ordu 2018.

MORDTMANN, Johannes H.: "Kalevziye", *İ.A.*, C. VI, İstanbul 1977.

ÖZMENLİ, Mehmet: "Ortaçağ'da Şüregel'in Tarihi Coğrafyası", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 9, Adıyaman 2012.

ŞENOCAK, Mehmet Bülent: *Anadolu'da Roma Lejyonları ve Askeri Birlikleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2014.

TOKUŞ, Ömer: “Fetihten Danişmendlilere Kadar Malatya”, *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu*, C. II, Kahramanmaraş 2016.

TÜRKMEN, İlhan: “Tahrir Kayıtlarına Göre XVI. Yüzyılda Malatya’da Ermeni Nüfusu”, *Gazi Akademik Bakış*, C. VIII, S. 16, Ankara 2015.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin: “Vakıf”, *İ.A.*, C. XIII, MEB, İstanbul 1986.

YİNANÇ, Mükrimin Halil: “Belek”, *İ.A.*, C. II, MEB, İstanbul 1979.

_____: “Dânişmendliler”, *İ.A.*, C. III, MEB, İstanbul 1993.

YİNANÇ, Refet: “Dulkadiroğulları” *DİA*, C. IX, İstanbul 1994.

YÜCEL, Tahsin: “Malatya”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XXIII, Ankara 1976.

ZENGİN, Murat: *XIV. Yüzyılda Malatya*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.